

Divan Şiirine Yapısalcı Bir Yaklaşım: Fuzulî Divanı Üzerine Notlar

Tübâ Işınso İsen

Ülkemizde divanlar üzerine yapılan çalışmalar, ya sadece divan neşri ya da klâsik şerhten ibarettir. Bu çalışmalarda çoğunlukla bir nüsha esas alınıp diğer nüshalardaki farklar alta gösterilmekte ya da sağlıklı bir yöntem oluşturmadan, araştırmacı, kendi tercihlerini metne ve farklara yerleştirmektedir. Metin şerh edenler, beyitlerin günümüz Türkçesi ile karşılıklarını vermenin ve birkaç edebî sanatı işaret etmenin açıklayıcı ve yeterli olduğunu düşünmektedirler. Bu tarz çalışmalarda göz ardı edilen, divan şiirinin zengin bir arka planı olduğu, görüneni anlatırken bile onu işaret olarak algılayan bir estetik anlayışın ürünü sayılması, dolayısıyla şiirde söylenen ile birlikte şiirin nasıl söylendiğinin de dikkate alınması gerektiğidir. İşte böyle bütüncül bir anlayıştan yola çıkarak, çalışmalarımı son zamanlarda Fuzulî üzerine yoğunlaştıran ve divan şiirini söz ve anlam birlikteliği çerçevesinde yapısalcı bir yaklaşımla inceleyerek yenilikçi bir bakış açısı yakalayan Cem Dilçin, *Fuzulî Divanı Üzerine Notlar* adlı çalışmasında, Fuzulî Divanı'ndaki nüsha farklarından kaynaklanan sözcükleri metin onarımı çerçevesinde düzeltmekte ve yeni okuma önerileriyle okuyucunun karşısına çıkarmaktadır. Yazarın yeni harflerle yayımlanan üç ayrı Fuzulî divanını dikkate alarak ortaya koyduğu "tek metin" çalışması, önsöz bölümünde de vurguladığı gibi, ancak bir üslûp çalışması ile olanaklıdır.

Günümüzün önde gelen divan edebiyatı araştırmacılarından olan Prof. Dr. Cem Dilçin, hâlen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü'nde dersler vermektedir. Yazarın *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (1983), *Mes'ut bin Ahmet, Süheyl ü Nev-bahar* (1991) adlı yayımlanmış kitapları ve *Yeni Tarama Sözlüğü* (1983) adlı sözlük çalışması vardır. Yazarın son çalışması olan *Fuzulî Divanı Üzerine Notlar*, Harvard Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatlarının Kaynakları serisinin ellinci kitabı olarak, *Studies on Fuzulî's Divan* özgün adıyla 2001 yılında yayımlandı. Toplam 367 sayfalık bu çalışma, önsöz, kaynakça, şiirlerin ele alındığı inceleme bölümü ve dizinden oluşmaktadır.

Yazar, önsöz bölümüne, mimarlık ve şairlik arasında ilişki kuran gözlemlerle başlar: "Mimarlık nasıl taşı ve mermeri kesip yontarak, onlara türlü geometrik biçimler vererek, yatay ve dikey konumlarda dengeli ve simetrik yapılar kurma sanatı ise; şairlik de kelimeleri seçip ayırarak, dizip düzenleyerek, onlarla eşit ve karşıt anlatım biçimleri oluşturarak söz söyleme sanatıdır" (xvii). Yazarın böyle bir tanım ile çalışmasına başlaması ve divan şairlerini birer "söz mimarı" olarak tanımlaması, dikkat çekmek istediği noktayı da göstermektedir. Titizlikle oluşturulmuş, beyit içinde hiçbir sözcüğün değiştirilemeyeceği izlenimi veren sağlam yapı, divan şiiri araştırmacılarının da dikkatini çekmiştir. Divan şiiri incelemeleri, sadece anlam açısından değil, ancak bu mükemmellik gözetilerek kurgulanmış yapıyla birlikte ele alındığında sağlıklı sonuçlar verebilir.

İlki Ali Nihad Tarlan, ikincisi Abdülbaki Gölpinarlı, üçüncüsü Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel ve Müjgân Cunbur tarafından hazırlanan üç ayrı Fuzulî Divanı'nı dikkate alan Cem Dilçin, bu divanlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik bir çalışma ile karşımıza çıkmaktadır. Tarlan ve Gölpinarlı'nın hazırladıkları divanlarda bulunmadığı için kasidelere yer vermeyen yazar, Fuzulî Divanı'ndaki 302 gazel, 1 müstezad, 12 musammat, 42 kıt'a ve 72 rubaiyi incelemeye almıştır. Divanın tamamı 4306 beyitten oluşmaktadır. Yazar, önsöz bölümünde divandaki 471 parça şiirden 370'ini ele aldığını belirtmektedir. Yani ele alınan parçalar divanın toplam beyit sayısının yüzde 63'ünü

oluşturmaktadır. Dilçin, üzerinde durduğu 2723 beyitten 960'ının sorunlu olduğunu belirterek üç farklı divanda bu beyitlerin metninde farklılıklar, çelişki ve tutarsızlıklar bulunduğunu ifade etmektedir (xxii).

Yazarın önsöz bölümünde de vurguladığı gibi, metin eleştirilerinde nüsha farklarının beytin anlamına uygunluğu dikkate alınırken şairin üslûbu genellikle göz ardı edilmektedir. Dilçin, nüshalardaki farklı sözcükleri kimi zaman beyitteki düşey ilişkiler (beyit içindeki sözcüklerin sözdizimsel uyumu) açısından değerlendirip onarıırken, kimi zaman da şairin diğer şiirleri ile bağlantı kurarak kullandığı terminolojiyi dikkate almakta ve Fuzulî'nin üslûbuna uyan biçimleri önermektedir.

Yazarın yöntemini, inceleme bölümünde verdiği bir örnekle ortaya koymak okur açısından daha anlaşılır olacaktır. Dilçin, iki nüshada "zahmetüm", bir nüshada ise "mihnetüm" şeklinde geçen bir sözcüğün hangisinin doğru olduğuna Fuzulî'nin şiir sanatından yola çıkarak karar verir. Fuzulî'nin gazellerinin redif ve kafiyelerini beyitteki başka sözcüklerin sesleriyle desteklediğini ve bunun, onun şiir sanatının önemli bir göstergesi olduğunu belirten yazar, beyitteki sözcükler arasında "z" sesinin telaffuzu açısından bir yakınlığın söz konusu olduğunu, dolayısıyla da sözcüğün "zahmetüm" olması gerektiğini vurgular. Ayrıca, sözü edilen beytin yer aldığı gazelin birinci dizesinin de kafiyesi "mihnetüm"dür. Dilçin, Fuzulî'nin aynı

kafiyeyi üç beyit arayla divanında kullanmadığını, bunun da bizi farklı bir yoldan "zahmetüm" sözcüğünün doğruluğuna götürdüğünü belirtmektedir (67). Bu tür durumlarda sadece anlama bakmanın yeterli ve doğru olmadığını düşünen Dilçin, çalışmasında yaptığı değerlendirme ve düzeltmeleri anlamlı kanıtlamaktan çok, beytin yapısal yönünü öne çıkararak belgelemeye çalıştığını ifade etmektedir (xxiii). Yazarın, "şiirin yapısal yönünü öne çıkarmak" ile kastettiği, paralellik ve simetri, söz tekrarları, ikili söz ve anlam yapıları, ortak söyleyiş ve anlatım kalıpları ve benzer üslûp göstergeleri çerçevesinde şiirleri değerlendirmektedir.

Cem Dilçin, beyitleri anlam açısından yorumlarken de Fuzulî'ye özgü kullanımları dikkate almak durumunda kalmaktadır. Örneğin

yazar, bir beyitte geçen "istemek" fiilinin "aramak, araştırmak" anlamına geldiğini, çünkü Fuzulî'nin diğer şiirlerinde sözcüğün çoğu zaman bu anlamda kullanıldığını ifade etmektedir (79).

Bir şairin bütün şiirlerini ve şiir sanatını iyi bilmek, bazen farklı çıkarımlara da yol açmaktadır. Yazar, bir nüshada yer alan bir beyitte, "Hallac-ı Mansur'un berdar olması" olayına telmihle, tasavvufun özellikle mutasavvıf şairlerce çok kullanılan "Ene'l Hak" deyimini geçtiğini söyler. Fuzulî'nin bu deyimini divanında hiçbir yerde kullanmadığından yola çıkan Dilçin, sözü geçen beytin Fuzulî'ye ait olamayacağını öne sürer (77).

Cem Dilçin'in dokuz yılını alan *Fuzulî Divanı Üzerine Notlar*, klâsik edebiyata ilgi duyanlar için vazgeçilmez bir kaynak kitap niteliğinde. Ülkemizde lisans tezlerinden başlanarak yapılagelen karşılaştırmalı metin çalışmalarının ciddiye alınması gereken bir alan olduğunu, araştırmacı, bu çalışma aracılığıyla bir kez daha vurgulamaktadır. Dahası, bu çabanın bir çeviri yazı yönteminin çok ötesine geçmesi gerektiğini bu araştırma açıklıkla ortaya koymaktadır. Cem Dilçin'in divan şiirine geniş bir perspektiften ve yeni yöntemlerle yaklaşmasının diğer araştırmacılara örnek olması, bu araştırmayı aynı ölçüde nitelikli çalışmaların izlemesini diliyoruz.

isinsu@bilkent.edu.tr

